

культури, вирізняється розкутістю та багатством кольорової та пластичної палітри.

Цікаво, що різняться, в залежності від регіону, не тільки принципи створення зупинок, а й матеріали, з яких їх було створено. До прикладу, в Естонії та Білорусії збереглись чимало дерев'яних павільйонів, оскільки деревина на цих теренах не була в дефіциті, чого не скажеш про республіки Середньої Азії, де основним будівельним матеріалом слугував камінь та бетон. В Україні проекти павільйонів були, здебільшого, типовими – бетонними коробами, з можливими невеликими варіаціями. Тому саме художнє оформлення дозволяє оцінювати їх як значиме мистецьке явище, на рівні з іншими республіками тогочасного СРСР.

На жаль, сьогодні ці зразки монументальної творчості радянських майстрів залишаються без належної уваги. Значна їх частина уже зруйнована, а більшість вцілілих об'єктів по всій Україні залишаються в занедбаному стані та потребують негайної реставрації. Зовсім скоро це унікальне, в світовому масштабі, мистецьке явище може остаточно зникнути.

УДК 72.031 (477.73)

Мєзенцева І. М.

Одеська державна академія будівництва та архітектури

АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНІ ТА ДЕКОРАТИВНО-МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

З активізацією приватного будівництва в Україні, з впровадженням уніфікованих проектів домобудування, варто відроджувати використання елементів національної традиції у цій галузі. Комплексний розгляд факторів, які впливали на розвиток народної архітектури дозволяє краще зрозуміти закономірності формування локальних особливостей мистецького ідеалу.

Великого значення набуває сьогодні розуміння специфіки побутування народної культури в умовах поліетнічних контактів, які безумовно, впливали і на розвиток архітектурного декору Півдня України. На формування етнокультурної специфіки населення регіону в кінці XVIII – на початку XX ст. впливали різноманітні фактори, серед яких важливими був природно-географічний, соціально-економічний. У народному житлі, системі його декору виявляються естетичні, духовні ідеали, етнічні традиції населення.

Специфіка народної архітектури різних територій та епох вабила до себе увагу фахівців різних напрямків. Низка дослідників розглядала окремі аспекти домобудування на Півдні України [2; 5; 7].

Поліетнічний склад населення – характерна риса всього Південноукраїнського регіону. Проте народна культура краю – це не механічне поєднання культур різних народів. Скоріше це сплав, у якому відтворена не тільки естетика кожного народу, а й їх взаємодія, взаємозбагачення. Народне житло розглядається як один із ключових символів етнічної культури, в якому відображаються конкретно-історичні прийоми і способи освоєння людиною оточуючої дійсності. У багатьох етнічних культурах будинок уявляється вершиною впорядкованості, на противагу хаосу неосвоєного, «чужого» простору [1, с.39]. Припускаючи, що будинок буде слугувати захистом від оточуючого світу, людина, у свою чергу, за посередництвом відповідного оформлення, обрядів «захищає» будинок. Так, на Миколаївщині відзначено фарбування господарських споруд і затильних стін хат у червоний колір. Воно фіксує збереження найдавнішої традиції землеробського населення [5, с.21]. В оздобленні житла, яке визначалося традиційними формами, широко застосовується червоний колір. Червоний колір – «відповідник» вогню, був найсильнішим «відвертачем демонічних сил» [3, с.11].

У прирічних та приморських селах Півдня України будинки зводилися з вапняку. У степових районах, де не було вапняку, росіяни і українці зводили саманні будівлі. У приміських селах Одеси, Миколаєва, Херсона, в адміралтейських та військових поселеннях споруди зводилися з бутового та

«дикого» каменю – плитняку, стіни обмазували білою глиною, віконні та дверні прорізи, карниз, кути оздоблювались архітектурним декором. Зовнішні стіни сільських будинків виглядали досить ошатно: крім білого кольору стін, розповсюджені були блакитні або блідо зелені з білими пілястрами на кутках і під карнизом. Іноді білим обводився простір навколо дверей і вікна. Цоколь фарбувався у чорний колір розбавленою сажею. Стіни обмазували білою глиною українці, болгари й росіяни, молдавани тонували стіни синім або смарагдовим кольорами. Фронтони декорувались у цих народів кольоровими, витягнутими по глині розетками, шрифтовим орнаментом (рік заснування, ініціали господаря тощо). Зовнішній декор – розпис квітами, півнями, пташками. Кам'яні фронтони прикрашалися рельєфними розетками. Віконні та дверні прорізи, карниз, кути оздоблювались архітектурним декором. Вікнини, зовнішні скоси вікон, їх хрестовини фарбувались різним кольором, в залежності від тла. Тонування розмежовує кольорами різні конструктивні елементи, кольорова гама стає дієвим засобом посилення емоційної виразності народної архітектури [4, с.106-159]. Вікна магічно пов'язують житло з двором, вулицею, селом. Тому так важливо було їх прикрасити, зробити привабливими [10, с.136-163].

Влаштували двосхилі дахи, покриті очеретом, а також чотирисхилі, солом'яні. Дещо пізніше з'являється покрівля з черепиці. З кінця ХІХ ст. хати заможних селян покриваються кольоровою фальцевою плоскою жолобчастою черепицею. Нова покрівля своїм кольором, незнайомою селянину фактурою поверхні змінювала уявлення про красу житла. Різноманітна черепиця широко використовувалася у німецьких колоніях краю. Потреба у цьому будівельному матеріалі викликала бурхливе зростання невеликих підприємств по її виробництву в Арцизі, Ізмаїлі, колоніях Зельц (Лиманське), Люсдорф, Гросс-Лібенталь тощо. Завдяки домішкам металевих окисів у глазир можна було отримати різні відтінки черепиці, що збільшувало художню виразність цього матеріалу для покрівель [2, с.301].

Міське народне зодчество півдня України формується під впливом, насамперед, професійної архітектури. Це кам'яні нештукатурені будівлі, прикрашені з фасаду орнаментально-пластичним декором. У пластичному декорі застосовувались елементи професійної архітектури. Дахи двосхилі, покрівлі – керамічні. Фронтони оброблялися розетками. Тут, як і в професійній архітектурі, застосовуються кований художній метал, різьблені фасадні двері, бляшані навершя водостоків. Вхід оздоблювався фігурним кам'яним аттиком, дверний проріз – пластичним декором [7, с.50]. У кованих решітках і «коронах» найповніше проявляються регіональні риси ковальсько-слюсарського мистецтва України. Художній архітектурний метал на Півдні України поширюється з кінця ХІХ ст. Розвивається за кількома напрямками: литі й ковані решітки, дверні та віконні набори, по кутах даху будинку нерідко кріпились високі водоприймачі з просічної жерсті – «корони».

Художні решітки на Півдні України середини ХІХ ст. можна поділити на два різновиди: внутрішні (використовувались переважно в державних установах, будинках знаті, храмових спорудах) і зовнішні. За матеріалом і способом виготовлення інтер'єрні решітки бувають вилітані з бронзи, вилітані з чавуну, ковані з заліза. Останні найбільш художні. Найпростіші решітки склалися з чотиригранних стовпів, верхів'я яких завершується штихами, хвилястих пагонів та поперечин. У більш складних за композицією кованих секціях, як прикраси та конструктивні елементи, використовуються так звані шниркулі, інші закрути, що кріпляться до стійок та перебоїн у ковальсько-слюсарських техніках «пів-заліза», «обкрутом», за допомогою прогоничів, кульок, кілець тощо [9, с.68-79].

Просіяне бляхарство як самостійна гілка ремесел формується невід'ємно від народної кам'яної архітектури Півдня України. Бляшані риштаки і ринви з «коронами», коминні димники, дахові гребені, обрамлення слухових віконць та лобових дошок набувають поширення в цих місцях з кінця ХІХ ст. Найбільш популярними виробами з жерсті в усі часи у зазначеному регіоні залишались

завершення водостоків. Вони давали широкий простір для індивідуалізації житла, оскільки архітектурні варіації будівель з каменю дуже незначні.

В основі конструкції всіх завершень водостоків, які силуетно домінують над будівлею, вінчають її, покладено принцип корони, яка, як відомо, має десятки різновидів, а своїм походженням зобов'язана вінку. Можливо тому рослинний першопочаток в усіх взірцях «корон» займає визначне місце: числені бляшані багатопелюсткові квіти в техніці «апліке», розміщені нижче власне корони, окремі квіти на прутках випростовуються з водоприймищ тощо. У більшості випадків «кораблик» «корони» декорується лінійним орнаментом на кшталт сонячних променів. Вони прості за виготовленням, органічно споріднюються з архітектурними формами, вписуються в природне середовище і тому виявляються життєстійкими на цих теренах [8, с. 22-25].

Фундаментом місцевих художніх традицій Півдня України стало народне мистецтво українців. Але, прибувши з різних територій на нові місця проживання, представники різних народів у ході контактів протягом тривалого часу запозичують з інонаціональних культур близькі їм за настроєм образотворчі елементи, орнаментальні і пластичні мотиви, деякі прийоми майстерності. З іншого боку, їхнього впливу зазнає і українське мистецтво. Отже, в ході контактів народів, які заселяли регіон, виник тип житла, який увібрав надбання різних народів. Художньої виразності житлу надає декорування будівель архітектурним металом, створенням своєрідної кольорової гами, пластичними елементами тощо.

Література

1. Байбурин А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А. К. Байбурин. – Л. : Наука, 1983. – 191 с.
2. Бурнусус К. В., Василенко В. Н. Традиции изготовления и использования черепицы при строительстве зданий в немецких колониях Причерноморья / К. В. Бурнусус, В. Н. Василенко // Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження / відп. ред. О. В. Сминтина. – Одеса: Астропринт, 2000. – С. 299–310.
3. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. – К. : Наукова думка, 1991. – 112 с.

4. Косміна Т. В. Етнічна виразність народного житла / Т. В. Косміна // Поділля: історико-етнографічне дослідження. – К., 1994. – С. 236–243.
 5. Кушнір В. Г., Литвинов П. І. Особливості житлових та господарських споруд Побужжя / В. Г. Кушнір, П. І. Литвинов // Етнографія Півдня України : зб. наук. пр. – Одеса: Гермес, 1996; Кушнір В. Г. Народознавство Одещини / В. Г. Кушнір. – Одеса, 1998. – 245 с.
 7. Малина В. Народное искусство Юга Украины / В. Малина // Декоративное искусство СССР. – 1983. – № 10. – С. 50–51.
 8. Малина В. Жестяные короны / В. Малина // Декоративное искусство СССР. – 1983. – № 11. – С. 22–25.
 9. Самойлов Ю. Двери и ставни из кованого железа / Ю. Самойлов // Декоративное искусство СССР. – 1975. – № 11. – С. 50–51.
 10. Шапиро М. Некоторые проблемы семиотики визуального искусства. Пространство изображения и средства создания знака – образа / М. Шапиро // Семиотика и искусствометрия. – М.: Мир, 1972. – С. 136–163.
-

УДК 726.03

Польщикова Н.В.

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

РАЗВИТИЕ АРХИТЕКТУРЫ В НИЖНЕМ ПОДНЕСТРОВЬЕ ОТ МЕЗОЛИТА ДО НАЧАЛА СРЕДНЕВЕКОВЬЯ, КРОМЕ ЭЛЛИНСКИХ ПОЛИСОВ

Заселённость Нижнего Поднестровья от мезолита до начала средневековья обеспечивалась прежде всего природными факторами. О древнейшем населении (о котором нет упоминаний в письменных источниках, но его деятельность известна благодаря археологическим изысканиям) раннего мезолита, XI/X – VIII тыс. до н.э. в Нижнем Поднестровье археологи судят по находкам на стоянках около сёл Будешты в Молдавии и Кантымир в междуречье Днестра и Дуная. Считается, что стоянки типа Белолесье – восточная периферия азило-романельских памятников Подунавья, Балкан и северо-западных областей Европы. Следов жилищ этой эпохи в Нижнем